

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ У СПАДЩИНІ ЛЬВІВСЬКО-ВАРШАВСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ШКОЛИ (1895–1939 РР.)

PEDAGOGICAL IDEAS IN THE HERITAGE OF LVOV–WARSAW SCHOOL (1895 – 1939)

УДК 37.091.2:37.013.3:37(091)(477+438)

Сгоров Р.А.,

аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

У статті виявлено й обґрунтовано педагогічні ідеї у спадщині Львівсько-Варшавської філософської школи (1895–1939 роки), встановлено культурно-історичні обставини їх зародження й розвитку у світовому та українському контексті, а також шляхи й засоби трансформації в освітній простір сучасної України.

Ключові слова: Львівсько-Варшавська філософська школа, педагогічні ідеї, особистість, виховання, розвиток.

В статье выявлены и обоснованы педагогические идеи в наследии Львовско-Варшавской философской школы (1895–1939 годы); установлены культурно-исторические обстоятельства их зарождения и развития

в мировом и украинском контексте, а также пути и средства трансформации в образовательное пространство современной Украины.

Ключевые слова: Львовско-Варшавская философская школа, педагогические идеи, личность, воспитание, развитие.

The paper finds out and substantiates pedagogical ideas in the heritage of Lvov–Warsaw School (1895 – 1939), identifies cultural and historical circumstances of their origin and development in the global and Ukrainian context as well as the ways and means of the transformation into the educational space of modern Ukraine.

Key words: Lvov–Warsaw School, pedagogical ideas, personality, education, development.

Постановка проблеми. Для історії педагогіки завжди актуальним є дослідження регіональних особливостей розвитку освіти в діяхронному та синхронному аспектах. Історичний процес розвитку педагогічної думки й освітньої практики в Східній Галичині в кінці XIX – у першій третині XX ст. відзначаються національно-культурним, науково-пізнавальним поліфонізмом і багатоаспектністю його результатів, оскільки відбувалися в умовах полікультурної співпраці, зокрема, української галицької та польської інтелігенції, тісної взаємодії філософії, психології, антропології та педагогіки. Осередком поліфонізму наукового пізнання була Львівсько-Варшавська філософська школа (далі – ЛВФШ) – товариство інтелектуалів, яке діяло упродовж 1895–1939 років при Львівському університеті й пов'язано передусім з іменем засновника – польського філософа та педагога Казимира Твардовського (1866–1938). Назву «Львівсько-Варшавська філософська школа» це наукове товариство інтелектуалів отримало вже після смерті К. Твардовського (тобто після 1938 року).

Дослідження педагогічних ідей у науковому просторі ЛВФШ дасть змогу в контексті розвитку освіти у світі та Східній Галичині в кінці XIX – першій третині XX ст. в зіставленні напрацювань українських і польських педагогів із числа персоналій школи та здійснюваної ними освітньої практики цілісно прослідкувати історико-педагогічний розвиток ідей школи, визначити їх значення для сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поліфонічна наукова спадщина ЛВФШ сьогодні є предметом міжгалузевих досліджень українських і зарубіжних педагогів, філософів, психологів, соціологів, мовознавців тощо, а саме: М. Верніков у 1964 році започаткував в Україні фундаментальне

багатопланове вивчення феномена ЛВФШ; С. Іванник досліджував участь українських філософів у науковій діяльності школи; Т. Лещак проаналізував теоретико-методологічні та методичні основи педагогічної майстерності засновника школи професора Львівського університету кінця XIX – першої третини XX ст. Казимира Твардовського; Г. Васянович, Я. Воленський, Б. Домбровський, О. Квас, Т. Лещак, О. Невмержицька й низка інших розглянули в персоналіях наукову діяльність ЛВФШ.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак проблема розвитку педагогічних ідей ЛВФШ є недостатньо дослідженою, що й зумовило вибір теми статті.

Метою статті є виявлення та обґрунтування педагогічних ідей у науково-філософському доробку ЛВФШ (1895–1939 роки). У межах поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: виявити культурно-історичні обставини зародження й розвитку педагогічних ідей ЛВФШ у світовому та українському контексті; встановити у спробі порівняльного аналізу польський та український струмінь педагогічного напрямку ЛВФШ; виявити шляхи й засоби використання педагогічних ідей ЛВФШ в освітньому просторі сучасної України.

Виклад основного матеріалу. Розвиток педагогічного напрямку ЛВФШ пов'язаний передусім з історією викладання педагогіки у Львівському університеті (з 1812 року), загальними реформаторськими тенденціями тогочасної світової педагогіки, зокрема національної польської та української.

З'ясовуючи філософсько-психологічну основу розвитку педагогічних ідей у ЛВФШ, ми виявили, що педагогіка завжди широко використовує психологічне та філософське знання про людину як предмет виховання; педагогіка не може ігнорувати

вчення про закономірності психологічного розвитку особистості, знання про сприймання, пам'ять, мислення, увагу, динаміку засвоєння знань, формування вмінь, навичок, природу інтересів і здібностей. Психологія як наука, зокрема напрям експериментальної та педагогічної психології, сформувалася в досліджуваний період, причому одним із центрів цього розвитку була ЛВФШ; філософія створює теоретико-методологічне підґрунтя для розвитку ідей педагогіки і психології. Водночас філософія використовує результати психологічних і педагогічних досліджень під час побудови наукової картини світу. Психологія й педагогіка тісно пов'язані з логікою у вивченні людського мислення, тільки психологія й педагогіка вивчають його процесуально-діяльнісний аспект, а логіка – результативний.

Розвиток педагогічних ідей ЛВФШ – це незворотний, закономірний процес пошуку та накопичення філософсько-наукового знання про спеціально організовану цілеспрямовану й систематичну діяльність із формування людини: про зміст, форми та методи виховання, освіти й навчання, здійснення верифікації цього знання тощо. Процес розвитку педагогічних ідей ЛВФШ упродовж часу її існування був не лінійним, поступальним, плановим чи передбачуваним, а основаним на принципі синергетичного розвитку, який передбачає спонтанність, зіткнення традиції та інновації, кризи, реформування, зміни, випередження практики над теорією й навпаки. На основі використання синергетичного підходу ми розглядаємо педагогічні ідеї ЛВФШ у проекції на проблеми педагогічної теорії і практики сьогодення.

Для системи педагогічних ідей ЛВФШ в контексті становлення й розвитку педагогіки як науки, польської та української національної освіти в досліджуваний період існувало декілька альтернативних шляхів розвитку – переосмислення здобутків і напрацювань Просвітництва у вирішенні питань освіти й виховання на засадах раціоналізму та сцієнтизму чи на засадах реформ, людиноцентризму, її унікальності, свободи й вибору.

Спільним чинником для розвитку польської та української педагогіки були реформаторські ідеї передових педагогів у Європі та США (Е. Кей, Дж. Дьюї, В. Дільтей, Е. Клапаред, Г. Кершенштайнер, М. Монтессорі, О. Декролі, В. Лай і низка інших). Вони говорили про вихованця як рівноправного партнера в педагогічній взаємодії в процесі виховання, про необхідність реформування системи освіти загалом, зокрема шкільної, обґрунтовували її теоретично та втілювали свої ідеї в освітній практиці. Ідеї реформаторської педагогіки набули популярності в Польщі в досліджуваний період, а також корелювалися з ідеєю національно-патріотичного виховання вільної, гармонійно й усебічно розвиненої особистості,

що постулювали й галицькі українські педагоги, зокрема представники ЛВФШ – Я. Кузьмів, О. Кульчицький, В. Пачовський, О. Тудор та інші. Саме тому контекстом, теорією й методологією в розвитку педагогіки як науки, навчальної дисципліни Львівського університету у Східній Галичині в обстежуваний період стають ідеї реформаторської педагогіки, педагогіки культури зокрема (іншими назвами цього напрямку є «гуманістична педагогіка» або «педагогічний персоналізм»), у яких відбувалася когеренція філософії, психології та, власне, педагогіки.

Для представників педагогіки культури міжвоєнного періоду (Я. Кузьмів, Б. Наврочинський, В. Пачовський, Б. Суходольський та інші) сутність виховання полягала у формуванні особистості як структури ідеальних рис на основі надбань і цінностей культури. Рушійною силою цього процесу були культурні цінності, а змістом – формування духовності. Представники педагогіки культури переконані, що існують понадісторичні, понаднаціональні, понадцивілізаційні цінності культури, людина у своєму покликанні прагне до них. А тому метою виховання є невтомне наближення вихованців до цих культурних цінностей і підготовка до участі в них. Представники педагогіки культури приділяли значну увагу проблемі національного виховання засобами культури, що було надзвичайно актуально для тогочасної української галицької педагогіки.

Культурно-історичні обставини розвитку педагогічних ідей у ЛВФШ пов'язані з низкою об'єктивних і суб'єктивних обставин світового та українського контексту. До них належать особливий статус українського галицького міста Львів в умовах колоніальної належності українських етнічних земель Східної Галичини до Австро-Угорської метрополії (до 1918 року) та Польщі (з 1918 до 1939 років); роль і значення в польсько-українських культурних взаєминах Львівського університету як українсько-польського осередку розвитку освіти й науки, зокрема філософії, психології та педагогіки; утвердження ідей реформаторської педагогіки в теорії і практиці розвитку світової та української, зокрема галицької, педагогіки другої половини XIX – 30-х років XX ст.; діяльність польського філософа й педагога Казимира Твардовського, якого вважали одним із найвизначніших педагогів досліджуваного періоду й із іменем якого пов'язано власне виникнення й діяльність ЛВФШ.

У кінці XIX ст. – першій третині XX ст. Східна Галичина була колоніально залежним українським етнічним регіоном, освітні процеси в якому були тісно пов'язані із суспільно-політичним життям Австро-Угорщини (до 1918 року) та Польщі (до 1939 року), а також із діяльністю, роллю та значенням Львівського університету (з 1817 року до 1918 року – «Львівський королівський університет

імені Франца І», а з 1919 року до 1939 року – «Університет імені Яна Казимира у Львові»).

У польській педагогіці в кінці XIX ст. – 30-х роках XX ст., як зазначає В. Ханенко, розвинулися різні типи ідеологічно спрямованої педагогіки: педагогіка національного виховання; педагогіка суспільного виховання ліберально-демократичної орієнтації; педагогіка державницького виховання; педагогіка комуністичного (соціалістичного) виховання; педагогіка релігійного виховання з домінуванням католицького виховання. У зв'язку з цим дослідник умовно виділяє три етапи розвитку домінуючих виховних цілей у міжвоєнний період: 1918–1926 роки – період домінування ідеалів національного виховання; 1926–1935 роки – період панування ідеалу державницького виховання; 1935–1939 роки – панування ідеалів національно-громадянського виховання [13, с. 4].

Порівняно з польською культурно-історичні умови розвитку української педагогіки в Східній Галичині в досліджуваний період суттєво відрізнялися за низкою обставин, такими як штучна територіальна розмежованість етнічних земель України; умови колоніальної залежності; відсутність незалежної української держави на всій території України; репресивна колонізаційна політика держави-метрополії щодо культури українців як корінного населення Східної Галичини, які мали статус національної меншини краю; одночасний подвійний денационалізуючий польський та австрійський (німецькомовний) тиск на розвиток української культури в краї; активна просвітницька діяльність української інтелігенції, зокрема духовенства, її участь у збереженні й розвитку суспільного почуття національної ідентичності, української культури, зокрема української мови та українського національного шкільництва. Зазначені обставини суттєво впливали на теорію і практику тогочасної галицької педагогіки, відповідно, висвітлено в педагогічних ідеях українських галицьких педагогів, які працювали в межах ЛВФШ.

Розглянувши й узагальнивши педагогічний доробок представників ЛВФШ, зокрема Степана Балея (1885–1952), Ярослава Кузьмова (1897–1945), Богдана-Романа Наврочинського (1882–1974), Богдана Суходольського (1903–1992), Казимира Твардовського (1866–1938), враховуючи висновки інших у дослідженні проблеми [2; 3; 4; 8; 10; 11 тощо], ми виявили сутність та узагальнили педагогічні ідеї у спадщині ЛВФШ.

Педагогічні ідеї ЛВФШ розвивалися на міжгалузевому рівні, у зв'язках із психологією, філософією, в єдності педагогічної теорії і практики. Педагогічний напрям у ЛВФШ представлений педагогами – прихильниками педагогічного традиціоналізму (К. Твардовський та інші) і педагогічного реформаторства, аксіоцентризму й пайдоцентризму («усе для дитини») у вихованні (Я. Кузьмів, К. Сосніцький та

інші). До кола педагогічних зацікавлень представників ЛВФШ входили питання дидактики (ідеї виховного навчання, тісного взаємозв'язку дидактики, психології та логіки, ідеї інклюзивної освіти тощо), теорії виховання (насамперед ідеї громадянськості, релігійності, характерності, свободи, природовідповідності у вихованні, педагогічного психологізму, проблематика національного виховання), а також школознавства та історії розвитку педагогіки.

У педагогічній спадщині ЛВФШ виокремлюємо різні підходи до виховання: як цілеспрямований вплив на вихованця задля його відповідності ідеальному взірцеві особистості; підпорядкування інтересів особистості інтересам нації й держави; ототожнення із системою цінностей, вибір яких зумовлений ситуацією; недопустимість нав'язувати вихованцеві ідеали, що є джерелом духовного насильства та порушують приватність людської душі; забезпечення вихованцеві умов повної реалізації свого власного потенціалу і здатності вільно формувати власні ідеали й жити згідно з ними; спрямованість мети виховання від соціально орієнтованого виховання, що нівелює особистість, до особистісного, ототожнення виховання з ідеалом цивілізованого суспільства, основою якого є гармонія морально-етичного та естетичного вимірів людського буття і яке в епоху Відродження доповнене ідеєю всебічного розвитку.

Висновки. Дослідження педагогічних ідей у науковому просторі ЛВФШ дає змогу в контексті розвитку освіти у світі та Східній Галичині в кінці XIX ст. – першій третині XX ст. у зіставленні напрацювань українських і польських педагогів із числа персоналій школи та здійснюваної ними освітньої практики цілісно прослідкувати традицію української особистісно орієнтованої національної педагогіки та її зв'язків зі світовою. Це особливо важливо сьогодні, коли в українській освіті утверджується цінність вільної, творчої особистості як суб'єкта виховання, впроваджується концепція Нової української школи, а в українській вищій школі заохочується академічна мобільність студентів і викладачів. Досвід українсько-польських наукових академічних стосунків у діяльності ЛВФШ, їх зміст і мету можна вважати як вияв традиції й узяти сьогодні за взірць.

Перспективою подальших досліджень є проблема виявлення та обґрунтування дидактичних поглядів представників ЛВФШ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бенера В. Теоретичні засади самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищих закладів освіти України (друга половина XIX – початок XX ст.). *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету / Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. М.О. Носко. Вип. 76. Чернігів: ЧДПУ, 2010. 380 с. С. 224–228.*

2. Васянович Г.П., Вдович С.М. Гуманізм ідеї природовідповідності у психолого-педагогічній спадщині С. Балея. *Філософські пошуки*. 1999. Вип. ІХ. С. 9–15.
3. Верніков М.М. Львівсько-варшавська філософська школа: хрестоматія: у 2 ч. / заг. і наук. ред. М.М. Верніков; відп. ред. О.В. Чайковський; пер. з пол., нім. і лат. мов О.М. Веретюк та ін. Одеса – Львів: Астропринт, 2006. Частина II. 164 с.
4. Видатні постаті академічної педагогіки у Львівському університеті. URL: <http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/postatiukr.htm>.
5. Воленький Я. Львовско-Варшавская философская школа. Москва: Росспэн, 2004. 471 с.
6. Домбровський. Б.Т. Львівсько-Варшавська філософська школа (1895–1939). Львів: Б.В., 2004. 269 с.
7. Іваник С. Участь українських філософів в науковій діяльності Польського філософського товариства у 1910–1939 (у межах досліджень Львівської філософської школи). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Філософські науки»: зб. наук. праць. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2010. № 661. С. 119–126.
8. Квас О. Дитинство у психолого-педагогічних дослідженнях Степана Балея. *Вісник НТУУ – КПІ. Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка»*. 2010. Випуск 2. С. 143–146.
9. Кузьмів Я. Напрявні національного виховання. *Перший український педагогічний конгрес*. 1935. Львів: Рідна школа, 1938. 252 с. С. 191–194.
10. Лещак Т. Штрихи до педагогічного портрета К. Твардовського. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1931/1/03ltvpkt.pdf>.
11. Невмержицька О.В. Ідеалізм та реалізм як основа формування цінностей особистості. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Серія «Педагогіка»*. URL: journal.kdpu.edu.ua/pedag/article/download/154/143.
12. Педагогіка у Львівському університеті. Короткий історичний нарис. URL: <http://www.franko.lviv.ua/Pedagogika/histukr2.htm>.
13. Ханенко В.С. Проблема гуманізації виховання в контексті розвитку польської педагогіки міжвоєнного періоду (1918–1939): автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 1997. 18 с.
14. Baley S. *Psychologia wychowawcza w zarysie*. Lwów-Warszawa: Książnica-Atlas, 1938. 686 s.
15. Sztobryn Sławomir. Bogdan Nawroczyński jako historyk filozofii wychowania. URL: dspace.uni.lodz.pl:8080/.